

İKİNCİ TÜRK TARİH KONGRESİ

KONYA SELÇUK SAN'ATI

FRIDRICH SARRE

1 9 3 7

DEVLET BASIMEVİ, İSTANBUL

D. Baş No: 2699

Yer No: 2699

GELİŞ TARİHİ

BAĞIŞCI

0699

SINIFLAMA NO.

0699

DEMİRBAŞ NO.

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

Konya Selçuk san'ati

(Hülâsa)

Hatip evvelâ Ön Asyadaki Selçuk Türklerinin ve onların devlet teşkilâtının tarihini anlatacak ve merkezi eski İconium olan Konya ile birlikte garpta en ileriye giden Anadolu Selçuk devletini (470-700 H.) tebarüz ettirecektir.

Hükümdarların merkezi olarak bu şehir her türlü fikir sahasında ve bilhassa san'at bakımından uzun zaman parlak bir rol oynadı. Konyanın inkişafı zamanından 6-7 asırdan kalma bir çok âbideler harap oldu, yahut tamamile yıkıldı. Yalnız parça parça kalmış olan ve Türkiye hükûmetinin gösterdiği ihtimamla daha fazla harap olmasına mâni olunan, bir müzenin koruyucu dairelerinde sakladığı âbide ve âsar, bugün dahi Anadolu Selçuk devletinin ve civarının yüksek kültüründen bir fikir verebiliyor.

Hatip, takriben 50 sene kadar bu san'at sahası ile meşgul oldu ve onları bir sürü neşriyatla tanıttı.

Anadolu Selçuklarının en mühim hükümdarları Sultan Alâeddin Keykubat I (616-634) dır. Münevver bir şahsiyet olduğuna delil olmak üzere, hariçten sarayına filozoflar, şairler ve aktörler getirttiğini söylemek kâfidir. Saray her şeyden evvel Moğollar tarafından Türkistan ve Şarkî İran'dan kovulan âlimler için bir melce olmuştu. Aralarında Buharadan, sonraki vatanına nazaran Rumî tesmiye edilen Mevlevî tarikatının müessisi Mistikci Celâleddin en meşhurlardandır.

Şehiri, ve ortasında yükselen kale tepesini müdafaa surlariyle çeviren Alâeddindi. Bu surlar bugüne kalmamıştır. Geçen asrın ilk nısfında Fransız araştırmacılarının yaptıkları karakteristik resimlerden öğrendiğimiz istihkâm kulelerinin ve kapıların tezyinatından, bütün bu zamanda ve bilhassa sünnî islâmîyete hayret veren bir serbestiyet ve tolerans göze çarpıyor ve aynı zamanda eski devirlerin san'at eserlerine garip surette kıymet biçildiği anlaşılıyor. Statüler, eski çağın ve Bizans zamanının sair skülptürleri, san'at bakımından dikkate şayan ve hemen hemen müzeye mahsus (müseau) denilecek kadar bu duvarlarda tasvir edildi. Antik san'ata verilen kıymet, Yunan felsefesine gösterilen itina ile beraber yürür. Selçuk zamanına dayanan bir rivayete nazaran, Eflâtun (Plato) İconium'da yaşamış, etraftaki ovaya sular getirtmiştir. Kendisi ise tarassut mahallinde, Hisar tepesinde, son Bizans zamanına ait bir kilisede yatıyor. Beyşehir gölünden bir Eti âbidesi, bugün bile Plato çeşmesi, Eflatun pınarı adını taşıyor.

Dinî hükümlerden âzade, antik kültür ve san'atı yakından tanıyan Selçuk Türklerinin tuttıkları bu fikrî istikamet, kendi san'at yollarında faaliyetlerinin inkişafı için şarttı. Merkezî Asyadan yaptıkları seferlerinde temas ettikleri ve haki-miyetleri altına aldıkları bütün memleketlerin kültür ve sanatlarını, komşu memleketlerin tesirlerine kapıları kapamakla beraber, kendilerine has kıldılar. Böylece biz Selçuk âbidelerinde, Anadolu toprağından olan eski Şark, Eti ve Antik san'at şekilleri yanında, Ermeni ve Persden maada Hint ve Suriye unsurları da buluyoruz. Anadolu Selçuk devletinin garp diyarının basamağında bulunması ve Haçlı seferleri zamanında hüküm sürdüklerini de nazarı itibare almalı.

Bizans ve garp memleketleri ile, sıkı şahsî temaslar, meselâ asıl garp kadınlarının Selçuk asıladelerinin haremine girmeleri ve Selçuk hükümdarlarının anneleri olmaları artmıştır. Gençliğin bir kısmı menfada, Bizans İmparatorluğu

sarayında geçtiğinden Alâeddin'e garp kültürünü tanımak için fırsat düşmüştü ve garp ona burada yaklaşmıştı.

Selçukların asırlarca oturdukları ve parlak davetler kurdukları yerde İran'ın tesiri vardı. Bundan dolayı Anadolu'nun Selçuk san'atına yalnız İran'ın bıraktığı bir san'attır, denir.

İtiraf etmeli ki hatibin de etütlerinin başında temayül ettiği bu nazariye doğru değildir. Selçuklar her yerde bilhassa Anadolu sahasında mevcut san'at unsurlarını kullanmak ve tekâmüllerinde devam ettirmekle, kendilerine has, başlı başına Türk halkçılıklarına uygun eserler yarattılar.

Bu hususiyet her şeyden evvel Konyanın mimarisinde görünür. Sarayların kuruluşunda tekrar inşa edebildiğimiz kadar, sonra camilerde ve ekseriyetle müessislerinin mezarları bulunan medrselerde Konyanın şarkında duran muhteşem kapılı muazzam Sultan Han gibi büyük caddelerde inşa edilen konaklar ayrıca ehemmiyeti ve hususiyeti haizdir. Bundan başka her yerde tercih edildiği görülen kübik inşaat Selçuk mimarisi için karakteristiktir.

Tezyinat şekillerinin fazla kullanılması bununla alâkadardır. Taş, yahut mermerden (Stuck) yapılmış ornament ve figür kabartmalarında ve daha büyük mikyasta iç ve dış duvarların renkli keramik satıh tezyinatında kendini gösterir. Çini (Fayence) mozaiklerin tekniğinde bir tezyinat şekli, hiç bir yerde tesadüf edilmeyen san'at olgunluğuna erişti.

Selçuk el san'atına misal olarak her şeyden evvel figürlü örneklerle dokunmuş ipekli kumaş ve hendesi hatlarla halılar zikredilmeli. Konyadaki Alâeddin camisinde bulunan ve şimdi İstanbuldaki Evkaf müzesinde duran ilk Selçuk cicimler (Knüpfteppiche) bu nevi mamulâtın en eski ve en orijinallerine dahildir.

Bunlar sonraları Türklerin Osmanlı devrinde bilhassa inkişaf eden muhtelif Türk halı nevilerinin selefleri idi.

Hatip vereceği tafsilâti, proeksiyonla, çoğunu kendi aldığı, kısmen de renkli resimlerle izah edecektir.

Fridrich Sarre